

Yaşamın “Çekiciliği” Ölümdendir*

The “Charm” of Life Springs from Death

Ahmet ÖZER¹

Öz

Bu makalede yazar, kendi kişisel deneyimlerinden hareketle, kültürel gelenekler içinde ölüm hâllerinin nasıl yer aldığını, Türkiye'nin doğusunda yer alan Van ili örneğinde ele almaktadır. Makale söz konusu coğrafyanın kültürel gelenekleri üzerinden ölüme ilişkin edebî ve politik bir tartışmayı da içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, taziye, mezar, gelenekler, Van.

Abstract

In this article, the author discusses how the death situations in cultural traditions take place in his own personal experience, in Van province in the east of Turkey. The article also includes a literary and political debate on death through cultural traditions of geography.

Keywords: Death, condolence, grave, traditions, Van.

Baharda Ölmek

*Yaşamak,
Bir dere gibi çağlamak.
Yaşamak,
Taze bir kır çiçeği gibi açmak.
Ve yaşamak,
Kıvrılmak bir yılan gibi,
Ölümün “namert” yamacında.
Ölüm de gerek bazen,
Bir dere çağlayacaksa o dem.
Ölmek,
Baharın bir parçası olsa gerek...*

Ölüm ve Yas

Kadim topraklardayım... İran hududundaki Pirreşit Dağı'nın eteklerinde. Pırtağ Ovası'nın dağa yaslandığı yamaçta kurulmuş bir köydeyim... Adana üzerinden, Mersin'den geldim buraya... Bu köy benim doğduğum köy... Şimdi oradayım, eski adıyla Ut'da. O da isim değişikliğinden payını almış, ismi Türkçeleştirilmiş, Beydağı olmuş...

Neden burdayım, niçin geldim yıllar sonra? Hem halamın oğlu hem de çocukluk arkadaşım Hacı Mustafa'yı kaybettik, onun taziyesi var, onun için geldim... O da her fâni gibi öldü, şimdi

* Yayın Başvuru Tarihi: 11.09.2017, Yayın Kabul Tarihi: 28.11.2017.

¹ Prof. Dr., Ahmet Özer Toros Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, ahmet.ozero@toros.edu.tr.

yok artık aramızda. Bir çocukluk arkadaşı ölünce insanın, çocukluğunun bir parçası da onunla gidiyor sanki...

Ailesi acılı Mustafa'nın, bense acıdan ziyade hüzünlüyüm nedense. Onların acılarını paylaşmaya gelmişim. Yüzler asık, kalpler kırık şimdi. Acı eğilmiş ağaç dalları gibi bedenlerden sarkıyor. Kasvet bulanık bir su gibi evin ortasında bedenden bedene akıp duruyor. Onu biraz azlatmak, yüklenmek, paylaşmak gerek, yoksa bunca acıyla nasıl devam eder hayat? Onlara sarılıyoruz, gözyaşlarına ve karalar bağlamış yaşlarına ortak oluyoruz. Paylaştıkça çoğalan mutluluğa karşın, azaltacağız şimdi acıyı bölerek. Ben de acının bir kısmını onlardan almaya, serxaşi'ye, yani başsağlığına gelmişim. İnsanlar halâşadlıklarında mutlulukları çarpıp, yaşlarında acıları bölüyorlar bu kadim coğrafyada.

Ölü evi şimdi normal işlerle uğraşamayacağı için misafirleri başkaları evlerine götürecek âdet olduğu üzere. Başsağlığına gelenler, durumuna ve konumuna göre bir torba şeker, bir koyun, bir kuzu ya da elinde birşeylerle geliyorlar. Böylece, birinin yokluğunu kendi varlıklarını hatırlatarak doldurmaya çalışacaklar, "Biz varız ve seninleyiz" diyecekler ölünün yakınlarına. Onların daralan yürekleri bu dostlarla genişleyip ferahlayacak, yok olan yakınlarının boşluğu gelenlerin varlığı ile dolmuş olacak, böylece çekilmez olan acı dağıtılarak hafiflemiş, çekilmiş olacak. Ne ki, büyüyen şehirlerin hayhuyunda artık herkes kendi acısının hamalı. Diğer şeyler gibi acılar da paylaşılmıyor artık. Bencilliğin götürdüğü ben, kişiyi benliğinden koparıp başka dünyalara atmış ona sunulan "hileyle"...

Buraya yaptığım yolculuk, zamanın amansız feryadında çocukluğuma doğru yaptığım bir yolculuk oldu benim için. Hem bir iç yolculuk hem de değişen dünyaya bir dış gözlem... Kendimle, geçmişle hasbihaldehyim, gelecekle hesaplaşmada. Bakıyorum da, etraf küçülmüş sanki. Ya da ben mi büyümüşüm..? Yaşar Kemal'i son yıllarında, annesinin destan ve eşkiyalık hikâyelerini dinlediği ata baba toprağı olan komşu köyümüz Ernis'e götürmek istemişim. Sözlerin büyücüsü, büyük usta, bir yandan görmek istiyordu köyünü, öte yandan da "Hadi üstad gidelim" dediğimde ağırdan alıyordu. Nedenini sorduğumda, ilerlemiş yaşın verdiği sağlık sorunlarının ötesinde, köyü ilk gençlik yıllarında gördüğü şekliyle hatırlamak istediğini anladım, daha da üstelemedim. Çünkü çocuk büyüdükçe yıllar önce yüreğinde sakladığı, gözünde büyüttüğü ne varsa küçülüyor.

Ben gözlerimi kapayıp o yıllara gidiyorum, çocukluğuma. Anılar canlanıyor zihnimde. Birini çekip çıkarınca bir diğeri "Ben de buradayım, sakın beni unutma, beni de çek çıkar bu derin kuyudan" diyor el uzatarak. Farkına varıyorum ki; unutulmak ölmek demektir anılar için. Anmak, gün yüzüne çıkarmak ise yaşatmaktır onları, can vermektir; yazmak ise ölümsüzleştirmek. Eğer yazarsanız onları, siz ölseniz de onlar yaşamaya devam eder, ömürleri ömrünüzden uzun olur.

Zaten hayat dediğin nedir ki, anlar ve anılardan başka? Öyle ki kısa bir süre sonra yaşadığımız her şey, uzun bir süre önceye ait olur. İşte o zaman sarsılır kendine gelirsün zamanın sarsıcı ruhu ile. Ne ki müsveddesi yok zamanın, olmadı başa sarayım diyemezsin, hoş desen de bir işe yaramaz ki. Bir çınar ağacı gibi yaşanmışlıklarla bezenmiş dalları bol olsa da yaşamın, kökler zamanla yaşlanır, kurumaya yüz tutar, yok olmaya doğru hızla yol alır, onu anılarla sulamazsan eğer.

İşte böyle hasbihâldehyim kendimle, bu gün bu gece, çocukluğumla ve anılarla ve geleceğin bulanık belirsizliği içinde bana el sallayan umutlarla... Bilinci geçmişe, muhayyilesi geleceğe açılan iki kapılı bir hanın tam ortasındayım... Ruhum çarmıhta sanki. Bir gerilere gidiyor bir ileriye. Geçmiş yıllar daha dün gibi gelip takılıyorlar aklımın oltasına... Tekrar yaşamak istesen de yapamazsın, lâkin çok uzaklarda kaldılar... Geri saramazsın zamanı ve o zamanda olanı biteni. Zamanda bi zamanem, iki dünyada bi gümanem, Mansur'em dara geldim demiş ölümün çirkin yüzü Bağdat'da. "Hey keda bè dünyayı" sözleri kulaklarımda...

Usul de Erkân da Başkadır Hâlâ Burada

Kişi büyük olunca, acısı büyük yaşıyor, geleni gidene çok oluyor, taziye evi dolup taşıyor. Yemenin içmenin bol olduğu bir mekâna dönüyor ev. Yemek için hazırlanmış odaya geçiyoruz. Yerde uzunca serilmiş bir sofraya göze çarpıyor. Üstünde lavaş ekmeklerin serili olduğu sofranın ortasında bir saç tava, içi dolu kavurma bize göz kırpmıyor; ve bir sini pilav, pilav sinisinin üstünde de bir pişmiş koçun kellesi duruyor. Uzaktan misafir gelmiş diye bir koç kesmişler. Bizi itibarlı sayıp koçun kellesini pilav sinisinin üstüne koymuşlar. Bu âdet, misafire verilen değeri ve onun koç gibi görüldüğünü gösterir. Yemekler yendikten sonra, Erzurum şekeri ile kırtlama çay içme faslı mutattandır burada. Bardağımı tabağın içine yanlamasına devirinceye kadar çaylar dolup dolup geliyor.

Sonra köyün zamanla harmanlanmış karnına doğru ilerliyoruz. “İşte bak burası doğduğum ev” diyor birisi. Bir eski dostu görmenin heyecanıyla irkiliyorum. Bakıyorum, evet, burası doğduğum yer gerçekten. Doğduğum ev, taştan ve kerpiçten yapılmıştı, iki katlı, iki odalı, sekili ve avlusu ile çocukluğumun kişilikli sarayı idi... Taşları kayıp gitmiş, komların ve ahırların duvarlarına karışmış, yaşlı bir ninenin yüzü gibi kırış buruş şimdi duvarları. Eski bir dostun yara bere içinde insana “beni iyileştir” demesi gibi bakıyor... Oysa ne güzeldi çocukluğumun bu görkemli evi, o güzelim köy, uzanan bozkırlar, yemyeşil çayırlar, vadiler, güller, çiçekler, sosunlar... sanki hepsi göç edip gitmişler. Mala mı...

Burası iki deprem geçirmiş 35 yıl arayla. İlki 24 Kasım 1976 tarihinde olmuştu; ben o zaman lisede öğrenciydim, Diyarbakır’da. Atlayıp geldiğimde harabeye dönmüş kasabamı tanıyamamıştım. Sonra varıp yıkıntılar arasında evimizi bulunca, dört kardeşimin cesetleriyle karşılaşmıştım. Babam bir yandan onları kaybetmenin acısıyla sarsılırken öbür yandan beni karşısında bulmanın sevincini duymuş, bu onun acılarını bir nebze hafifletse de o genede acıyla sevincin bıçak sırtında gidip gelmiş, yüreği ha bire kanamıştı... Derken, zamanın teskin edici ruhu daha bu yaraları sarmadan, 23 Ekim 2011 tarihinde ikincisi geldi depremin, hallaç pamuğu gibi atarak, yıkıp yaktı ocakları. İşte gene, bir “kederli kasvet” daha gelip bulmuştu bizi...

Köyün aşağısına doğru gidince yeni bir manzara karşılıyor bizi. Deprem sonrası orada burada parlayan ve bir şeye benzemeyen çatılı evler pıtırak gibi açmış şimdi... Onlar taştan azade, betonun soğukluğuna teslim olmuşlar çoktan. Ben hep hayret etmişimdir modernleşme denen çarpık yabancılaşmaya. Kürtler, Türklere benzemekte, Türkler de Batılılara benzemekte aramış durmuş modern olmayı. Geçmişten ve gelenekten kopan, köksüz, bir acayip özentisi. Arada kalmış hepsi. “Dünyanın en büyük trajedisi nedir?” diye sorarsanız bana “arada kalmaktır” derim size ben... Bilimi, üretimi bir yana bırakıp, giyimi kuşamı, yemeyi içmeyi, yapıyı yapılaşmayı taklit edenlere bir bakın... Nasıl da köksüz o yana bu yana savruluyorlar. Oysa ağaç kökünden yükselir. Ot bile ottur, kökü üstünde yeşerir, dostlar. Geçmiş olmayanın geleceği olur mu hiç?

Neyse, ben gene sılama doğru kanatlanayım, Korsevel Dağına ve Qereçelik Vadisine doğru... Daha oraya varmadan, "bırrê", "çevgırdonek", "tuté", "dara topé" oynadığımız, "tırso" topladığımız, "rıbis" ve "mendé" şölenlerine gittiğimiz yeşil çayırlar geçmişten el sallıyorlar bana... Ben çok uzaktan geliyorum, “Nerde kaldın bunca yıldır?” deyip sitemdeler hepsi bana. “Ancak gelebildim, affedin beni” diyorum, çocuk Ahmed’in elini tutarak yanlarına varıp. Büyümek biraz kirlenmektir, biraz da gurbete çıkmak. Çocukluk ise sılasıdır insanın, en saf, en temiz kesitidir yaşamımızın, dönüp durmak istediğin. En zengin en temiz banka hesabı. Bugün oraya meyyal muhayyilem...

Tekrar dönüyoruz taziye evine. Bir iç yolculuktayım gene... Bir yanım derinde geçmişin derinasında çalkanyor öbürü bugünün durgununda. Yaşadığımız mutluluğun bir kefareti gibi acı ile birlikte hüznün var bugün her yerde. Taziye bir gün önce bitmiş. Bitmiş ama yas daha çok sürecek burda. Bir de bir susku var ki kurşun sıksan geçmez... Hep merak etmişimdir, neden insanlar taziyelerde konuşmak yerine susarlar? Oysa bazı kültürlerde ölümler düğün dernekle gömülür.

Bazılarında ise akşam kutlama yapılır. Ölünün ruhu şad olsun diye. Biz de ise durum tam tersi. Mustafa'nın eşi, kızı ve bacıları kırk gün kırk gece kara giyip yas tutacaklar; oğulları ve erkek akrabaları on gün sakal traşı olmayacak, ta ki bir sevenleri karaları kaldırıp, erkekleri berbere götürünceye dek. Oysa konuşmak, söyleşmek açar insanı. Afrika'da bir yerde, ölülerin adını söylemezsin, özlemezsin onları, unutursun, yaşamın daha rahat devam etmesi için. Bizde tersine, anarak büyütürsün özlemlerle beraber acıları. Ne garip...

Ben dışardan gelmiş misafirim ya, konuşuyorum, Mustafa'yı anlatıyorum onalara, çocukluğumuzun altın günlerini. Onu anlatınca, o arada oğlu Hamdullah da başlıyor, babasının son günlerini anlatıyor bana. "Babam'ın dizkapağında bir ağrı oluşmuştu, gittik hastahaneye, yaptılar. Bende birşeyler almak için dışarı çıktım. On beş dakika sonra döndüğümde, babamın ağzından köpükler saçtığını, dehşetle gördüm. 'Ne yaptınız babama?' diyerek bağırmağa başladım. Onlar da antibiyotik verdiklerini söylediler. Oysa babamın antibiyotiğe alerjisi vardı dayı. O an babamın kalbi durmuştu. Kalp masajıyla geri getirmeye çalıştılar." Gözleri nemlendi bu sırada Hamdullah'ın. "Ve babam dönemedi, o günden sonra tam yüz gün komada kaldı. Yüz birinci günde öldü." Bitirdiğinde gözlerinden yaşlar akıyordu Hamdullah'ın. İşte coğrafya, işte İbni Haldun'un dediği kader.!? Susuyor herkes bir müddet... Bu sadece yas suskunluğu değil, bu kaderi, bu zilleti değiştirememenin çaresizliği aynı zamanda. Bir iç sesin isyanı hissediliyor yüreklerde; "Bu kadar keder daha ne kadar sürecek; dünya daha ne kadar dönecek böyle buralarda?"

Ölülerini Bekleyen Diriler

İnsanlar minderlere bağdaş kurmuş, nakışlı yastıklara dayamış sırtlarını dinliyorlar. Konuşmayı güncele çekiyorum. Köyün çoğu göçmüş batıya, ekmek parası için. Kimi de "Ata baba topraklarını terketmem" deyip kalakalmış buralarda, hâlâ mezarlarının başında. "Mezarlıklar bir toplumun hafızasıdır" der şimdi adını anımsamadığım bir filozof. Mezarlıklar bizde "Şehr-i Hâmuşân", yani "sessizlerin şehri"dir. Batı'da da öyle değil midir, sessizler şehri anlamında, "Nekropolis"tir onlarda da. Bazıları görkemli heykeller, resimler ve tarih tiratlarıyla dolu, gezdiğinde mezarlık değil bir müzede sanır insan kendini. Bizdekiler ise daha sessiz daha sade... Güzel nesirler, nazımlar ve sessiz cümleler yazılmış onlara dair. Neden acaba? Sessizliğe gark olanları rahatsız etmemek için olabilir mi? Yahya Kemal, Hafız'ın kabrini ziyaretinde, "Rindlerin Ölümü"yle mezarlığın sessiz senfonisini şöyle tedâi ettirir: "Ölüm âsude bahar ülkesidir bir rinde/ Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter/ Ve serin serviler altında kalan kabrinde/ Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter." Seherde yalnız açan güller, geceninin ıssızında öten bülbüller... Ve mezarlar... Onlar ki, geçmişe geleceğe taşıyan hafızalardır. Onlarla sukûnetli kelimeleri, büyük çığlığı ve ahenkli yas şarkılarını yakalar insan evlâdı.

Birkaç karış toprağın başında kalakaldığımızda anlarsınız ki giden gitmiştir. Bu gitmek, bildiğiniz gitmelere benzemiyordur hem de. Kanlı canlı hayatınızda olan birinin üzerine toprak atılışını seyrettiğinizde, tokalaştığınız, sarıldığınız, gördüğünüz bedeni o toprakta çürümeye terk ettiğinizde, "ölümden başka her şey yalan" dedikleri bir boşvermişlikle zaman geçirirsiniz bir süre. Ve bile isteye, o bir karış toprağın üzerine ektiğiniz çiçekler, o bildiğiniz insanın bedeninden semirtip, boy verir. Gariptir, mezarlıklardaki o çiçekleri sulayan da gene siz olursunuz.

Mezarlar, mezarlıklar aslında ölülerden ziyade bu dünyada yaşayanlar için. Çünkü ölüler değil dirilerdir onlara anlam yükleyenler. Dedem Melle Şemdin'in mezarı da burada. Gelirken durdum başında. "Bak dede ben geldim, torunun geldi"; acep duyar mı ölüler dirileri? "Dede, senin gibi ben de yürüdüm ilim yolunda." Beni duydu mu acaba? Babası Usıb, yıllar önce "Git oğlum, seni ilim yoluna feda ettim" diyerek göndermiş onu çok uzaklara. Uzun süren yolculuklara çıkmış bilgi ve hakikatın peşinde. Ondan yaklaşık yüz yıl sonra onun yolundan yürüyorum, yüz yirmi yıl yaşamış olan dedemin. Dedemin mezarında bunları düşünüyorum. Babam yıllar

önce etrafımı köydeki demirci ustası Kadir'e yaptırmış. İlkokuldan sınıf arkadaşım olan Kadir, evlenip çocukluğa karıştığında iş yok güç yok, ne yapsın; o da köyde bir demir atölyesi açmış. Önce herkes yadırgamış, sonra da bütün demir işlerini ona yaptırır olmuşlar. Kadir'in nevi şahsına münhasır yaptığı demirden korunak mezarı korumuş. Babam, "üstüne sakın mermer, etrafına duvar örmeyin oğlum, serbest kalsın, ruhu rahat edip şad olsun demişti" bana. Aklıma bir soru takılıyor, ruhlar ölmüyor mü acaba? Ben dedemden yaklaşık yetmiş yıl sonra yüz bir yaşında ölen babamın mezarını yapması için Van'daki bir ustaya söylediğimde; o da "mermer ve taştan başka olmaz" demişti. Şimdi bunları hatırlayınca, şüpheli bir duygu kapladı içimi. Oysa, "Yârin yanağından gayri her şeyde hep beraber olmak için" çıkışıyla Osmanlı Sarayını ürküttüğü için Serez'ın çarşısında bir ağaç dalına üryan asılan büyük âlim, "cismânî haşır" yoktur demişti. Yani "ruhlar bir yerde bekleyip sonra bir gün (ruz-i ceza) bedenlenecekler söylemi, bu dünyadaki insanoğlunun ölümü kolay karşılamak için bulduğu hayali bir yoldur" diyordu Şeyh Bedreddin, Varidat'ta. Bu duygular içinde köydeki ölümler diyarından ve köyden ayrılıyor, geçmişten geleceğe uzanan yolda birlikte babamın mezarının olduğu yere, Van'a doğru yürüyoruz şimdi...

Giderem Van'a Doğru

"Giderem Van'a doğru, yolum İran'a doğru. Kes başım ganım aksın gardaş, gıymet bilene doğru..." diyor Vanlılar. Dağların arasında Karduka'dan Tuşba'ya kadim Van'ın kadim topraklarındaım şimdi de. Ve dağlar, yamaçlarında rüzgâr gibi esen yağız ve ak atlar, sırtlarında sol dudaklarında bir özgürlük gibi ıslıkları, yiğit delikanlılar... Karakaşlı, kaytan bıyıklılar hepsi. Onlar bilirler ki bu dağlar bahtsız değiller cendermeler gibi, Ahmed Arif'in, utandırmazlar evelallah adamı... dediği gibi.

Bizim burada dağlar denize âşıktır, Van denizine... Eğilip öpmek isterler, öpemezler. Dağlar eğilmez çünkü... Bağlılarında erittikleri ak sevdayı akıttırlar bin gözlü çeşmeler gibi... Orada buluşur, halvet olurlar, baharın al yeşilinde, Newrozlarda.

Gölün Westan tarafında bir ada var. Oraya bakıyorum şimdi. Memo bir ok gibi dalıyor, mavi berrak sulara, adaya doğru güçlü kollarıyla kulaç atarak... Biliyorum, "Memo da kim diyeceksiniz?" haklı olarak. Memo bu adaya ismini veren, Ermeni Tamara'yı seven, Müslüman Kürt delikanlı. Ama her zaman ceberrut ve dinler arası aşka izin vermeyen biri vardır. Burada da bir papaz vardır, barışçıl aşkın kapısında. Cizir-a Botan'da Memo ile Zin'in kapısında duran Beko'ye Eban gibi...

Ama bu topraklar ne Sultan Murat takmış ne Rom-a reşi... Anadolu'yum, Behra Vanlıyım ben çünkü. Dilan var, kızlar çergobezde, Muradiye şelalesi gibi çoşuyorlar bugün... Lakin gün batmakta, kızılılık Nemrut ile Suphan arasında karanlığa direniyor.

Yaşamla Flört Eden Âşık: Ölüm

Van'da akşam ailece yenen bir yemekten sonra Azad ve Zülküf'le iniyoruz aşağıya. Zülküf Mardin Artuklu Üniversitesi sosyoloji bölümü başkanı. Şehre doğru ilerlerken konuşma, Zülküf'ün doktora tezi olan "ölüm" üzerine dönüyor. Bu aralar yaşama dâhil olmayan, ama yaşamı her yönü ile etkileyip biçimlendiren ölümün anlamı ve niteliği zihnimi meşgul edip duruyor, her nedense. Belki de taziyelerden, ya da bu coğrafyada doğumdan çok ölüme şahitlik ettiğimden, belki de akademik meraktan ya da yaşlanmaktan. Zülküf'e sorular soruyorum; biraz sıkıştırdınca "Sana doktora tezimi göndereyim" diyor, "Tamam" diyorum ben de.

Ölüm, acaba yürüyen zamanın durur gibi yaparak bize oynadığı bir oyun mudur? Ama öyleyse neden sıkıp duruyor canımızı? Birgün bir kongre için Dersim'deydik. Kutsal Munzur'un kenarında eski tüfek Murat Belge'yle oturuyorduk. Bizim üniversitenin mütevelli heyeti başkanı Ali Özveren de vardı. Hiç unutmam, Belge'ye ölüm hakkında ne düşündüğünü sormuştum. Verdiği

cevap hâlâ aklımda; “Ölüm acaip derecede canımı sıkıyor” demişti o yaralı gırtlığından çıkan boğuk bir sesle... Murat Belge bütün aydınlığıyla ölümden korktuğunu gizlemiyordu. Bazıları ise “ölümden korkmuyorum” der durur. Ne kadar yalan ne kadar doğru bilmiyorum. Nasıl ki en temel duygumuz korku duygusuysa, bütün korkuların anası da ölüm korkusudur, diye düşünürüm. Ölümü küçümsediğinde bir insan bütün korkuları yenmiş olur, derler. İster korksun ister korkmasın herkesin mutlaka tadacağı ve eşitlendiği tek gerçek ölümdür.

Google’ı biliyorsunuz. “Ölüme Çözüm” diye bir birim kurmuş, başına da bu konuda dünyanın en iyi bilim insanlarını getirmiş. İnsanoğlu, “madem hastalıklara çözüm buldum, madem artık açlıktan kitleler şeklinde kırılmıyoruz, o zaman acaba ölümü de çözebilir miyim?” deyip peşine düşmüş bu işin. Hayvanlardan insana, insandan tanrıya uzanan bir hat üzerinde...

Biliyorsunuz, insanlık tarihi, üç büyük “aşk”a tanıklık etmiştir şimdiye kadar. İlk aşkı “taş”tır! İki milyon yıl önce karşımıza çıkan taş alet yapımı, doğa karşısında insanı üstün kılan “kültür”ün başlangıcını işaret eder. Bu, türümüzün “maymunlar arasında bir maymun” olmaktan çıkmasının önünü açan bir devrimdir. Bunun gibi bir diğer devrim, on bin yıl önce gerçekleşen “Tarım Devrimi”dir. İnsanı, bu defa “toprak”la tutkulu bir aşkın içine soktu bu devrim. Bu aşkın en has dillendirilişine Âşık Veysel’in dizelerinde şahit oluruz: “Dost dost diye nicesine sarıldım/ Benim sadık yârım kara topraktır” diyerek. Sonra “makine” geldi. Endüstri Devrimi, insanı bugün de devam eden bir aşkla makineye bağladı. Bu “aşk”ın da bu topraklarda müthiş bir ifadesi “trrrrum,/ trrrrum,/ trrrrum!/ traktiki tak!/ makinalaşmak istiyorum!” şeklinde Nâzım ile dile geldi.

Ne ki, makine ile “aşk”, sorunsuz değil artık, bunu biliyoruz. Bu “aşkın” sonu nereye varacak? İnsanlar makineleşirken, makinelerin insanlaşma ihtimali ve imkânı da var mı? Yapay zekâ, doğal insan zekâsını aşacak, bastırarak, ezecek mi? Yani insanın makineyle büyük tutkuyla devam edegelen “aşk”ı ölümsüz mü olacak, ölümcül mü?! Gelinen noktada, makine sizi artık ölüme yenme noktasına taşımayı vaat etmektedir; bir “yeni tanrı”nın yeni bir insan vaadidir aslında bu! Ama şimdilik sadece bir vaad... Yani insanoğlu Gılgamesh gibi ölümsüzlük otunu arıyor, ne olduğunu bilmeden ölmemenin peşinde koşarak... Ama bu mümkün mü? Çünkü ölümsüzlük yaşamı çekilmez hâle getirip yok etmez mi, Stefan Zweig’in Amok Koşucusu gibi.

Böyle bir şeyin mümkünatı bir yana olması ezeli ve ebedî bir aşkı bitirir. Ölümle yaşam arasında her daim bir flört biçiminde süren aşkı... Yaşama âşık ölümün aşkını. Nasıl ki zafer yengi ile flört eder, ölüm de yaşamla her daim flört hâlinde değil mi? Hattı zatında ikisi de en acaip iki sanatı temsil eder. Bütün sanatlar yaşam sanatına hizmet eder, ölüm sanatı hariç. O, onu ölesiye sever. Biraz mesafe koyduğunda sadece yaşama biraz daha yaşlanma imkânı verir. Kimine göre bu ölümün sevgiliden aldığı bir çeşit intikamdır.

Çok sevdiğim Ozan Aydın, bir stranında “Keşke ölüm olaydı da yaşlılık olmayaydı” der, o yarık sesiyle. Sevgili iki tel beyaz görünce saçlarında, kederleniyor, “Ben yaşlı değilim” diye itiraz ediyor sevgilisine. Ama aşk sonsuz değil ve insan hep âşık kalamaz. Bir vakit gelir ki başka bir âşğın, ölümün soğuk yüzü görünür kapıda. “Ah ölüm evin yıkla”, deriz ama belki en iyisi bu değil mi? Sonsuz bir yaşam ne kadar çekilebilirdi ki? Bu sorunun cevabını bilmiyoruz. Çünkü yaşanmayı bilmek bilimci için aykırı bir sorudur.

Bu düşünceler zihnimde raks ediyor. Ölümle yaşam sevinci itişip duruyor. “Berküdan jiyane/ yaşamak direnmektir” sözü geliyor aklıma. Neye direnmek âşğın mâşuğuna mı? Yaşamın güzelliği ölümden değil mi zaten? Hayatın (genelde) iyi olduğunu kanıtlayan yaşamsal olay, insanların (genel olarak büyük çoğunluğunun) yaşamı ölüme karşı seçmiş oluşları değil mi? Ama gene de doğup büyüyen insan sonunda ölüyor, geriye hatıralar kalıyor. Benimkilerin içinde ise babama dair olanlar önemli bir yer tutuyor.

Ölülerin Bayramı

Ölüm bahsi açılınca yedi yıl önce vefat eden babam geliyor aklıma. Babam Süleyman dedem Melle Şemdin'in tek oğlu. Babamın iki amcası, onların da iki amcası Çanakkale'den ve Milli Mücadele yıllarından geri dönmemişler. Bunu hatırladığımda Balkanlar'dan, Kafkaslar'dan ve Orta Doğu'dan birçok milletten buralara gelmiş, olmadığı halde Türkçülük yapan insanlar geliyor aklıma. Neden acaba..? Bu noktada, savaşta bile âdil davranan tek Arap diye bilinen Hz. Ali, "Aslını inkâr eden haramzadedir" diyor. Türk İslam sentezi, devletin bekası, hamaseti ne kadar uymakta birbirine, bilmem ki? Neyse...

Mezarlık Ziyareti

Yarın Kurban bayramı. Anam arıyor "Oğlum" diyor "yarın dirilerin, bugün ise ölülerin bayramıdır. Biz de, babanın mezarını ziyarete gitmeliyiz, onun bayramına...", arkasını getiremiyor. Üzüntüsünden mi yoksa zaten söyleyeceği bu kadar mıydı bilemedim. Ben, ölümlerin de bayramı olduğunu böylece öğrenmiş oluyorum.

Dediği gibi oluyor. Doluşuyoruz bir araca, ben, annem, kızım Seraf, kardeşim Leyla, Azad, gelinimiz Belkis, eniştemiz Zülküf tutuyoruz Van'ın Akköprü'deki Şehir Mezarlığı'nın yolunu. Aracı park edip mezara vardığımızda, o da ne, ortalık ana baba günü. Mezarlığın içi ve dışı insan kaynıyor. Binlerce insan karıncaların yuvalarındaki devinimi gibi oradan oraya, mezarlığın içinde, onlara basmamaya dikkat ederek hareket ediyor, gidip geliyor, devinip duruyorlar. Kiminin elinde okuyacakları cüzler, kiminin elinde lokum, bisküvi kutuları. Kutsal kitaplar ölümlerin ruhlarına atfedecekleri okumalar için, kutulardaki ise dağıtacakları hayrat için. Çocuklar üç beş kuruş karşılığında mezar sahiplerine ha bire su taşıyor. Suları, çocuklara bir harçlık verdikten sonra alan ölü yakınları, mezarların üstündeki ayrı otlarını ayıklayıp, çiçekler ve ağaçlar kurumasın diye habire suluyorlar mezarları. Kafama bu noktada bir soru takılıyor: Acaba bunu kendileri için mi yoksa çoktan ölmüş olan yakınları için mi yapıyorlar? Öyle ya, o ölümlerin bu sudan, çiçeklerden ya da ağaçlardan bir istifadesi olacak mı? Yoksa aslında bu ritueli yerine getiren kişi, diğer insanlara "bak ben ölümlerime sahip çıkıyorum, onları unutmadım gördüğün gibi" diyerek hem dosta düşmana karşı toplumsal kabul, hem de iç huzur mu sağlıyor? Çünkü zaman zaman yadırganan insanlar için "ölülerine bile sahip çıkmıyorlar" laflarını çokça duymuşluğum var buralarda. Kimi de sahiden yaptıklarıyla ölen yakınlarını diğer dünyada rahat ettirebileceğine hatta okuduğu Yasin-i Şerif'lerle günahlarını af ettirip cennetin yolunu açabileceğine inanıyor olmalı. Ne garip herkes cennete gitmek istiyor, ama kimse ölmek istemiyor. Vaadedilen cennet için epey değişmek gerek ne de olsa! Ne ki, tıpkı cennete gitme meselesinde olduğu gibi, değişim isteyenler de başkaları değişsin ben aynı kalayım diyor. Neden acaba? Bunu anlamak için belki de bir mezar sosyolojisi yapmak gerekir.

İlerliyoruz mezarlığa doğru, kapıda lokum büsküvi, ucuz çikolata satan satıcılar sağlı sollu yer tutmuş etrafta ve habire satış yapmaktalar. Onların derdi ölümlerle değil, onların derdi geçim derdi ve bu dünyayla, kendi dirilerini yaşatmak için akşama eve ekmek götürmeleri gerekiyor. Onların hemen yanından başlayarak mezarlığın içine kadar uzanan dilenciler var; kimi genç, dinç görünüyor. Bunlar, işin kolayına kaçıp ölümler üzerinden biraz para devşirmenin peşindeler. Bazılarının da kudreti çalışmaya yok gibi. İçlerinde bunu alışkanlık yapmış kişiler de var kadınlı erkekli, hatta çoluk çocuklu oturanlar bile... Bazıları da insanların duygularına hitap etmek için kesik kollarını ya da görmeyen gözlerini öne çıkarmış durumda. Önümde duran, gözlerinin görmediğini sandığım bir dilenci, aklıma Manhattan'da hiç para kazanamayan bir kör dilencinin önüne bir yazı yazıp bıraktıktan sonra ona çok para kazandıran yazarın hikâyesini getiriyor: "Siz yarınki bayramı göreceksiniz ama ben asla göremeyeceğim." O zaman insanların duygularına

daha direk hitap edecek, daha fazla para toplar olacaktı.

Ben de mezarlığa girerken iki paket kaymaklı bisküvi alıyorum genele ve geleneğe uyarak, birini Azad'a diğeri ni de Leyla'ya veriyorum dağıtmaları için. Sonra, o âmâ gibi bakan dilenciye geçtikten sonra bir diğeriyle gözgöze geliyoruz. Çok melül ve mahzun bakıyor, acınası gözlerle, bunu kanıksamış besbelli. O esnada yaşlı annem bastonuna dayanmış dönüp bakıyor bana, onun sadaka ile ilgili sözleri geliyor aklıma. "Oğlum daima muhtaçlara sadaka vermelisin. Bir sadaka bin belayı defeder." Belki de dönüşü bu mesajı hatırlatmak içindi. Ben de cebimden çıkardığım bozuklukları veriyorum önümde duran dilenciye. Bu sefer, diğeri yakarıyor, ölümler var ya ortada, onların yüzü suyu hürmetine... Ona da veriyorum geride ne varsa cebimde kalanı. Beriki devreye giriyor... Sanki dilencilere para dağıtmakla dilencilik ortadan kalkacakmış gibi. Bu utanç kimin? Bu düşünceler beynimde raks ederken, geçip gidiyorum mecburen.

Babamın mezarı, mezarlığın en baş tarafında, Toprakkale'ye doğru, mezarlık duvarının hemen dibinde yeralıyor. Oraya varmadan başınızı kaldırdığınızda askeriyeyi görürsünüz, en güzel yerde, Toprakkale'nin dibinde. Üstünde de, "Ne Mutlu Türküm Diyene" yazılı.

Toprak ve Ölüm

Toprak ölümün gözü, gözetler durur bizi. Ölüm meselesi cenaze meselesidir, cenaze meselesi toprak meselesine gider, toprakta açılan derin çukur ise ölümün istirahatgâhı olan mezardır, mezar sarıp sarmalayan ölü evidir. Ölüm meselesi bir yerde toprak meselesidir. Ölen için kazılan nemli çukurun etrafındaki gözü yaşlı insanlar, sevgili bir bedeni toprağa teslim etme çabasıdır. Defnetmeye birçok yörede "saklamak" da denir bu yüzden. "Topraktan geldik toprağa döneriz." Mezar toprakla hemhâl olur, mezarlık da mezarlarla... Mezar hanenin, mezarlık ise şehrin bir parçasıdır, bir yanıla devamı, diğeri yanıla köküdür. Bir süre önce Dersim'li Hatun Tuğluk'u saklamadılar yatmak istediği toprakta. Ölümler şehrine eklemek istemediler. Oysa aynı mezarlığa ölümlerini gömmeyenlerin dirileri aynı şehirde nasıl bir arada yaşar ki? Ölümler şehri, şehir-i kabristan, diriler şehrine eklenerek büyür gider sonunda. Ama Hatun anayı eklemediklerinde, diriler şehrinde kim bilir neler eksildi o gece. Ve hatırlanacaktır... Çünkü Şehr-i Hâmuşân, ölümlerden ziyade bu dünyada yaşayanlar için anlam taşıyan mezarlıklar, aynı zamanda bir toplumun hafızasıdır. Ölümler değil dirilerdir ona anlam yükleyenler. Belki de hem ölümü hatırlamak hem de şehrin durumunu anlamak için arada mezarlıkları ziyaret etmeli. Sadece ölümlerin değil dirilerin de durumunu anlamak için...

Şunu söylemekte beis yoktur herhalde: Ölüm yaşama dâhil değildir. Yani demem o ki; ölüm yaşamın devamı değil, yaşamdan sonraki bir devamdır kendi hâlince; diğeri yanıla toprak meselesinde ölüm yaşamın köküdür, yaşam topraktan kök alır, toprak da en nihayetinde ölü bedenleri saklar kendi bedeninde. Bir döngüdür devam edip giden.

Eşkiya filmi izlemiştinizdir. Eşkiya Baran (Şener Şen) Samsat'tan İstanbul'a gelirken trendeki genç Cumali (Uğur Yücel) ile tanışır, onu sever, güvenir, dost olur. Eşkiya töresince, sevip dost olduğu kişiyi sonuna kadar koruyup kollamalıdır. Bir gün Eşkiya, otele dönerken mafyoz işlere bulaşmış olan Cumali'nin Mafyanın adamları tarafından vurulduğunu öğrenir. Vurulan Cumali can havliyle sürünerek otelin damına çıkmıştır. Eşkiya Baran çarçabuk oraya vardığında, Cumali'nin korku içinde can vermekte olduğunu görür. "Korkuyorum Eşkiya, ölmekten korkuyorum. Yoksa ben ölüyor muyum?" diye sorar Cumali. Eşkiyanın cevabı, ölüm, toprak ve dirim diyalektiğini anlatır gibidir: "Korkma" der Eşkiya Baran bütün bedenini ve ruhunu ölüm korkusu saran çocuğa. "Belki öleceksin, toprağa gideceksin. Sonra o topraktan bir çiçek fıskıracak. O çiçeğe bir arı gelip konacak. Belki o arı ben olacağım" der, Cumali hayata gözlerini yummadan önce. Yaşam, ölüm, toprak, çiçek, böcek, tekrar yaşam; bu bir ölüm-dirim döngüsünü anlatır

bize. İçinde ölümün de, dirimin de olduğu bir yaşam döngüsünü...

Bu yüzden olsa gerek, ölenle ölümez, denir bu topraklarda. Ölen, bizi biz yapan parçalarından biri olma vasfını yitirmez, belki güçlendirir bile. Kimse tek başına bir kimse değildir çünkü ve ölen kalanların yaşamında, o yaşam da sonlanana kadar varlığını, etkisini, değişimini, dönüşümünü sürdürür. “Biz”in bir parçası olarak ben, öteki benlerden doğar; kalan herkesin beninde, benliğinde ölenin payı vardır. Bir de, zaten yaşamı ölümden biliriz. Can, ölüm olmadığında yoktur; bu anlamda da ölüm köktür. Sonsuzluk, ölümsüzlük, her etkiden münezzehlik sadece “Tanrı denilen şeye” mahsustur.

Ama gene de her ölüm can acıtır. Her ölüm erken ölümdür. Ama en erkeni en beklenmeyendir. O yüzden de ölüm bazı canlara yakışmaz. Bazıları ise sıraları geldiğinde sessiz sedasız çekip giderler bu dünyadan. İster vakitli ister vakitsiz, her ölüm bir yerlere “od” düşürür ve o od/ateş düştüğü yeri yakmaya devam eder. Babanız, anneniz, çocuğunuz ya da kardeşiniz veya çok savdığınız başka birileri... Bütün mesele onlar için ateşe duyarlı bir yer ve yüreğin olmasıdır.

Sizin Hiç Babanız Öldü mü?

İşte babamın ölümü bana bunları hatırlattı. Şair Cemal Süreya'nın bir şiirinde sorar: “Sizin hiç babanız öldü mü?” diye, cevabı da kendisi verir, “Benim bir kere öldü kör oldum” der. Sonra “Yıkadılar aldılar götürdüler/ Babamdan ummazdım bunu, kör oldum” diye ekler.

Babam, 2010 yılında öldüğünde ben Mersin'deydim. Kardeşim Azad aradı ağlamaklı bir sesle “Abi babamız öldü” diyerek. “Allahım!... İşte bugün/ Şu zavallı ömrümün En matemli günü/ Elim böğrümde kaldım,/ Ben bugün haber aldım:/ Babamın öldüğünü” Ne çarpıcı anlatmış sevdiğim yazar Sabahattin Ali.

Hemen o gün atlayıp gittim. Gelen, giden, taziye, yasin, iskat, kardeşler, akrabalar hecümerci içinde bir taziye sürüp gitti. 101 yaşında ölen babamın o gün itibariyle 987 torunu, torunlarının torunu ve silsilesi vardı; iki eşinden 32 de evlâdı. O tarih itibariyle on altısı ölmüştü, onaltısı yaşıyordu, ben de onlardan biri. Babam o bölgede “nebiçırçırk”larını, yani torunlarının torunlarını gören ender kişilerden biriydi. Uzun bir ömür sürmüştü. İran Turan arasında at koşturmuş, çok badirelerden geçmişti. Çocukluğumun allâme-i cihanı, yetişkinliğimde ise ilk ve son öğretmenimdi o benim, Can Yücel'in dediği gibi, “Ben hep babamı sevdim. “Karaçalılar gibi yardan bitme bir çocuk/ Çarpı bacaklarıyla ha düştü, ha düşecek.../ Nasıl koşarsa ardından bir devin,/ O çapkın babamı ben öyle sevdim.” Keskin bıçak olmak için çok çekiç yemek gerek nitekim. Ama ben bazı konularda babamla hep tartışsam da o bana hem öğretmen, hem arkadaş, hem ben içerideyken o dışarıda nöbeti ile yoldaş oldu. Ona sürgünümle, içeri düşmemle, üniversiteden atılmamla o belli etmese de büyük acılar yaşattım.

Konfiçyüs öldürmeyen her darbe insanı daha da güçlendirir, diyor. O zaman sanki yaralandım sakatlandım, öldüm, bittim, bir daha kendime gelemem derken meğer sonraki yıllarda yaşayacağım acılar için bir çeşit bağışıklık kazanmışım. Korkup vazgeçmek yerine devam ettim. Daha sonraki yıllarda gene sürüldüm, üniversiteden atıldım, işsiz güçsüz bırakıldım. Ama bunların hepsi de yoksulluk ve cehalet vasatına hapsolmuş insanları kurtarmak içindi kendimce. Acaba böyle davranmamda babamın “Oğlum doğrudan ve onurdan ayrılma” sözünün payı ne kadar vardı, bilemiyorum... Çektiklerimi önceden tahmin etseydi gene aynı şeyleri söyler miydi? Bu süreçte şunu anladım, Alfred de Musset'nin dediği gibi, acı çekmedikçe insan kendi kendini tanıyamaz.

Ben her sıkıntıya düştüğümde, bir şey demese de, baba oğul arasındaki bağla, onun da çok sıkıntı çektiğini bilirdim. Bıraksam okumayacaktım, gitsem ölümdü sanki. İki arada bir derede kalmıştı babam. Onun babasına dedesi “Git oğlum seni ilime feda ettim” dediği günden beri ailede hep ilim yoluna gönderilecek ikinci bir kişi beklenmişti sanki, vakit geldiğinde, o kişi ben

oldum. Babam da tıpkı dedesi gibi bana, “Git oğlum, seni ilim yoluna ayırdım” diyerek göndermişti. Ne ki, o günler kan revan günlerdi. Bu yolun ölümle noktalanması çekilmez bir acı olurdu onun için. Bir mengenenin dişlerinde sıkışmış gibiydi. O zaman anlamadığım belki de anlamak istemediğim babamı ve ona borçlu olduğum saygıyı, yıllar sonra baba olduğumda daha iyi anlayacaktım.

Darbe zamanıydı, bir gece yayan yola çıktım şehirden. Babam bana eşlik etti. Gittim... İşte o, bu postallı parkeli zamanlarda bile, ucunda ölümün beklediği kampüslerin olduğu üniversitelerde, benim okumayı bırakmamı söyleyemedi bir daha. Keşke şimdi onunla bunu konuşabilseydim. Şimdi mezarın başında, “Bak baba ben geldim. Hâlâ yaşıyorum. Ve biliyor musun baba, ilim yolunda yürüdüm ve sonunda profesör olmayı başardım.” Bunları deyince yüzünün aydınlandığını, elini omzuma atıp, o çelik bakışlarını üstüme dikip bilgece “Aferin, sana. Beni mahçup etmedin. Sağol” deyişini duyuyorum ve eğilip elini öpüyorum; son yıllarında her fırsatta yaptığım gibi. “Bakın işte yaşadı, geldi ve en büyük kanıtı bu” der gibiydi bu el öpme seansları. “Baba!/ Babam, ağabeyim, kardeşim, arkadaşım!/ Ne zulüm, ne ölüm, ne korkubaşımı eğemez!/ Yalnız senin elini öpmek için, eğilir başım.”, diyor Nâzım benim de duygularıma tercüman olarak. Keşke şimdi gene öpebilseydim o koca ellerini ve kocaman yüreğini.

Yarın bayram, hazırlıklar olacak. Gelenler mezarları sulayıp dualarını okuduktan ve hayırlıklarını dağıttıktan sonra evlerinin ya da çarşı pazarın yolunu tutuyorlar, ölüm şehrinin terkederek. Bir ölüm korkusu ve kokusu var etrafta. Her tarafa sinmiş ölüm. Ölüler sanki mezarlıkta kol geziyorlar. İnananlar burada ölümle yaşam arasındaki ince bir hatta ilerliyor. Bu durum bu gidip gelenlerin, ortada gezinenlerin yüzlerinden okunuyor. Bense bu hay huy içindeki devinime dalmışım. Bu esnada sırtıma bir el dokunuyor. Dönüp bakıyorum, kızım Seraf; o da başını bağlamış geleneğe uyarak. Bana sarılıyor üzgün olduğumu görünce. Ölüm bugün onun da aklını yoklamış. Belki de beni kaybetmekten korkuyor. Ben nasıl babamı kaybettimse onun da başına birgün bu gelecek, nafile. “Bunu lisan-ı münasiple ona anlatsam mı acaba?” diye düşünüyorum o an? Öyle ya...! Bundan daha iyi bir zaman ve buradan daha iyi bir mekân olur mu bunu anlatmak için? Ona, bunu söylüyorum aniden ve hızlıca, “Bak benim babam nasıl öldüyse kızım, senin baban da bir gün ölecek” diyorum. İrkiliyor birden bu sözleri duyunca. Daha da sıkı sarılıyor bana. “Ağzından yel alsın babacığım, o ne biçim söz” diyor. Oldum olası bu bahisten hoşlanmaz Seraf. Sanki o anda gidecekmişim gibi “Allah korusun” sözleri dökülüyor tekrardan otomatik olarak ağzından. O şimdi, bunu duymaya hazır değil belli ki.

Bu kez başka bir yoldan anlatmak için başka bir soru geliyor aklıma. Ona, İstanbul’daki Karacaahmet Mezarlığı’nı görüp görmediğini soruyorum. “Görmedim” diyor. Tabi ki görmemiş, nereden görecek kızcağız, yaşı daha çok genç. Mezarlıklar gençlere göre değil, daha çok yaşlıların uğrak yeri. Her ne kadar ölümün çocuklara ve gençlere de saygısı yoksa da.. Evet, maalesef ölümün ne gence saygısı var ne çocuğa. Geldi mi alıp götürüyor, tıpkı Musa’nın Firavun’a ettiği bedduanın gerçekleştiği gece gibi. Ve ölüm o zaman merhamet etmez, aman dilesen de.

Ama bu dünyada ölümün de olduğunu hatırlamak için belki de gençlerinde arasına uğramaları gereken bir yer mezarlık! “Neden sordun babacığım?” diyor, melül ve mahzun. “O mezarlığın girişinde şöyle yazar kızım: “Her Canlı Bir Gün Mutlaka Ölümü Tadacaktır.” Ne demek istediğimi anlıyor zeki kızım. Mezarlıkta ölüm bahsi genç dimağını ürkütüyor, bu kez bir kötülüğü defetmek ister gibi eliyle ağızımı kapatarak, beni sıkıca sardığı kollarıyla kendine çekip yanaklarımdan ve ellerimden öpüyor. Sanki beni o an gelip götürcekler de o da “Asla vermem babamı” diyecek gibi. Oysa çocukları yaşamda olan her şeyle yüzleştirerek büyütme gerekmez mi? Bir çocuğun yaşamda aldığı ilk izlenimler, bütün ömrüne sürer. Bu açıdan bakıldığında söylenecek söz şudur: Çocuk insanın babasıdır. Ve Hölderlin’in dediği gibi, çocukluğunu tam yaşayamamış insan kolay

kolay tam bir insan olamaz. Aileler genellikle acıları, sıkıntıları saklarlar çocuklarından. Halbuki göstermek lâzım onlara her türlü yaşanmışlığı. Cicero, acı çekmemiş olmak, büyük bir acıdır, diyor. Acıyı gördüğünde ve yaşadığında, hem görerek öğrenecek hem de daha dirençli olacak o zaman.

Konfüçyüs çocukken bir gün dışarı çıkarılıyor nedimleri tarafından. Bir tabutun altında birkaç adamın yürüdüğünü görünce “O kutuda ne var” diye soruyor. “Ölü var” diyorlar ona. “Ölü nedir?” diye soruyor bu kez de. Ona anlatıyorlar insanların, yaşarken öldüğünü ve işte o zaman Konfüçyüs bu dünyada ölüm diye bir şeyin olduğunu öğreniyor. Ve büyüdüğüde bütün felsefesi yaşamla ölüm arasında gidip gelen bir hat üzerinde ilerliyor. Çünkü çocuk beyni esintili bir yerde yanan mum gibidir, ışığı her zaman titreşir durur. Çocuk acıyla, mutlulukla, düşe kalka büyür, bazen de peşini bırakmayan travmalarla... Hatta ben bütün büyük insanların atılımlarında yaşadıkları travmaların önemine inananlardanım. Bugün gene dardayım, keder ve hüznün yüklü bulutlar gibi. Gökten ne yağarsa yer mecburen onu kabul edecek... Benim de elimden bir şey gelmez nihayet...

Veda

Artık gitme zamanı. Zor da olsa babamla vedalaşıyorum; son veda sözleri dökülüyor ağızımdan, mezarının başında mermerden yükselen iki küçük minareyi okşayarak “Allaha ısmarladık baba” diyorum. Kızım manâlı manâlı yüzüme bakıyor. “Baba, bana ‘hiçbir varlık ya da parasal kazancın aklımı başından almasına, hırsın seni yoldan çıkarmasına izin verme’ demiştin. Öyle yapmaya çalıştım, ama başardım mı bilmiyorum. ‘Kötü olduğunu bildiğin hiçbir işi yapma ki, her zaman huzurlu yaşayasın’ dediğin gün aklıma geliyor. Huzurlu olmak bu dünyada çok zor be baba. Sizin dünyada nasıl, huzur var mı?”

Ahmet Altan’ın “İsyân Günlerinde Aşk” romanında karısından (Mehpare) ayrılmış bir Bektaşî Şeyhi (Yusuf) var. Şeyh ile küs olan kızı (Rukiye), evlenmek üzeredir. Yıllardır görmediği babasını tekkede ziyaret edip helâllik almak ister. Şeyh kendisini ziyarete gelen kızına “huzur” diler. Rukiye şaşırır “Neden mutluluk değil de huzur diliyorsun baba?” diye sorar. Şeyh Yusuf “Çünkü huzur yoksa mutluluk olmaz kızım” der. Günümüzde ise herkes huzuru ıskalayıp mutluluk peşinde koşmakta. Çoğu hayal kırıklığı ile ya geri dönmekte ya da mutluymuş gibi görünmeye çalışmakta. Oysa bilmiyorlar ki eğer huzur yoksa mutluluk olmaz, olur gibi yapsa da işe yaramaz.

Kızım biraz daha sokuluyor bana. Babamla konuşmama yüksek bir mânâ yüklediği bakışlarından belli. Onun akli bende benim aklım ise babamda. Neden sağlığında babamla yeterince konuşmadım? Ne kadar çok konuşacak şey varmış meğer aramızda. Oysa, giden gitti ne gelir elden. İçimde buruk bir acı... Bunu ona söylemeli miyim? “Baba, sağken seninle yeterince konuşmadığıma çok pişmanım, affet beni.” Kızımın dudakları kıpırıyor. Bana bir şey söylemek istiyor, söyleyemiyor, insicamımı bozmamak için herhalde. Ya da ben ona yoruyorum. O an emin oluyorum ki, ben öldükten sonra kızım da gelip benimle konuşacak mezarımın başında. Ama ona bu bahiste bir şey söylememek gerek. Daha ölüm lâfını yükleneyecek bir kavide değil gencecik dimağı. Ancak hâlet-i ruhiyesinin bu meskûn ve suskun mahale uymuş olduğu kesin. Yaşam ve ölüm, ikiz kardeş gibi, ya da bir madalyonun iki yüzü gibi. Biri olmadan diğeri olmaz, olamaz...

Aklıma bu noktada bir şey takılıyor. Acaba insanlar öldükten sonra nasıl dirilecekler ya da dirilecekler mi gerçekten? Ruhların ruz-ı ceza günü bedenlenmesi olacak mı? Peki, ruhlar ölmedilerse nerede bekliyorlar o güne kadar? Ruz-ı cezada her biri kendi bedenini mi arayıp bulacak, yoksa bedenler mi gelip onları ete kemiğe büründürecek? İnsanlar o haşrû neşr içinde yakınlarına kavuşabilecekler mi? Yoksa Bedreddin’in dediği gibi bunların hepsi birer hayal, birer rüya mı? Cennet de cehennem de aslında bu dünyada mı? Bunları bilmiyoruz. Henüz bunu yaşayan

yok, bize bununla ilgili bir şey söyleyen de, kutsal metinlerin değişik yorumlarından başka. Ama bunların ölüm gerçeğinin yanında ne önemi var ki? Babam gibi ben de öleceğim bir gün. Ve kızım gelecek mezarıma.

Onun ben öldükten sonra, mezarıma geldiğinde, babamın bana benim de ona söylediğim bir şeyi söylemesini isterdim. “Babacığım (şimdiki kuşak böyle konuşuyor -belki de daha sevecen bir hitap- bizde ise saygı ve biraz da mesafeyle ölçülüyordu. Mesela, çocuğunu babanın yanında sevmek saygıya mugayir sayılırdı) “Babacığım, hani baban sana demişti ya, ‘İnsanın şahsiyeti kumaş gibidir. Ne kadar iyi olursa olsun, üstüne asit dökülürse yanar. Şahsiyetin asiti de para ile makamdır. Bunlara sahip olduğunda kişiliğini yakmasına izin verme sakın.’ Ben de öyle yaptım babacığım, sağlık, aile ve iş yaşamında buna riayet ettim, şimdi huzur içinde huzurundayım, beni duyuyor musun babacığım?” Ben o zaman duyar mıydım bilemem. Ama çocuklarımın bu yolda yürümelerini, bütün çocukların bu yolda yürümelerini, yürürken kişiliklerini “güç” için tahrip etmemelerini isterdim. Bugün bunlar burada neden aklımda dönüp duruyorlar? Belki de ölümlerle bu konuda hesaplaşmak onlara hesap vermek en kolayı. Oysa asıl hesap dirilerle olmalı...

Ve oğlumla kızıma kendi adıma şöyle seslenmek isterdim, “Evlâtlarım, şöhreti, serveti, huzuru, onur ve haysiyetinizle değişmeyin. Yükselmek için kimseye boyun eğmeyin. Korkmayın. Hayatta korkaklar ezilir. Kendinizi ezdirmeyin. Namuslu, özgür yürekli ve çalışkan olun. İnsanları sevin, onurlu ve sevecen olun. Yaşam değerli bir emenettir, kıymetini bilerek yaşayın. Gerektiğinde onu yalnız onur, değer ve saygınlık için harcayabilirsiniz.” Durgunlaştım... Çok hüznün var. Biraz bu dünyaya dönmeli. “Canlarım, bilirsiniz formüle etmeyi severim. Üç S’yi hep uygulayın. Sevgi, kendiniz için. Saygı, başkaları için ve Sorumluluk, tüm davranışlarınız ve toplum için olsun.” Kızım hâlâ babamla konuştuğumu sanıyor. Bense onlarla hasbihaldeyim oysa. Olsun... Nihayet veda... Ve hep birlikte ölümleri orada bırakıp yaşamın hayhuyuna dönüyoruz.

Hasret tekrar hasrete dönüşmeli, kavuşma ayrılığa ve gene kavuşmanın özlemi sarmalı bedenleri. Yaşarken sevdiklerimizle buluşur gibi geçmişle buluşmalı. Ölümler de eski bir dosta kavuşur gibi, toprakla... Lâkin, toprak ölümün gözü, gözetler durur bizi. Bu dün böyleydi yarın da böyle olacak. Sahiden böyle mi olacak? Makineler aradan çıkacak mı? Bilinmez ki... Yukarıda biraz bahsettim insanoğlunun makine aşkından; eskiden yaptığımız, yürüttüğümüz şeyleri şimdi makineler üstleniyor. Görevleri alınmış organlar diyor Arnold Gehlen buna... Yürümek yerine otomobil, kazmak yerine ekskavatör, taşımak yerine kamyon, uçmak yerine uçak var şimdi. Bir de görevi aşılımış olanlar var. Kulağı telefonla, gözü dürbünle, ayağı asansörle, uzakları bir tıkla aşılıyor ya da yakın ediyoruz. Nereye götürüyor zamanın ruhu bizi?

Zamanın Ruhı

“Zamanın ruhu” olduğu doğrudur. Bu ruhu meydana getiren zaman, içinde ölümün kol gezdiği büyük bir öğretmendir. Ne yazık ki tüm öğrencilerini öldüren bir öğretmen. Kim ölmedi ki bu ruhun derinlerinde. Memo ile Zî’nin ölümcül aşkını anlatan Ahmedî Xani mi, ölümcül ihaneti anlatan Shakespeare mi? İnsandaki bütün hasletleri, ille de ölümü, bir ressamın titizliği ile nakşedip çekip gittiler bu dünyadan. Yaşam ve ölüm, aşk ve nefret, kavuşma ve ayrılık, sadakat ve ihanet, savaş ve barış, dostluk ve düşmanlık, iyilik ve kötülük, güzellik ve çirkinlik, doğruluk ve ikiye yüzlülük, kıskançlık, nekeslik, fesatlık ve ille de ölüm... Yani insanlık durumlarının hemen tamamı onların ölümsüz eserlerinde ete kemiğe büründü, başta da ölüm..

Sadece onlar mı? Homeros savaşı, Vergilius barışı, Firdevsî kahramanlığı, Dante sadakati,

Flaubert ihaneti, Cervantes saflığı, Balzac aşkı, Hugo merhameti, Steinbeck dostluğu, Gide kalpazanlığı, Genet hırsızlığı, Gorki arkadaşlığı, Tolstoy şefkati, Dostoyevski huzursuzluğu, Kafka kaosu, Haşek ahmaklığı, Gonçarov tembelliği, Melville ihtirası, Proust bilinci, Joyce sıradanı, Yaşar Kemal ezilmişliği nakşetti. Ama hepsi de sonunda bir tek kapıya çıktı; ölüm kapısına. Faulkner ayrımcılığı, Mevlana aşkı, Attâr gizemi, Hafız rintliği, Hayyam meyperestliği, Baudelaire şehveti, Rimbaud kötümserliği, Plath ve Furûğ melankoliyi... Onların da yapıtları bu minvalde. Fakat şu var ki ölüme meydan okuyan bir şey yaptılar: Yazmak. Çünkü yazmak ölümün elinden birşeyler kurtarmaktır. Hayyam'ın "Rubaiyat"ı, Hâfız'ın "Divân"ı, Mevlânâ'nın "Mesnevî"si, Firdevsî'nin "Şehname"si, Attar'ın "Mantuku't-Tayr"ı, Nizâmî'nin "Leylâ ve Mecnûn"u, Sadî'nin "Bostan" ve "Gulistan"ı da bu minval üzere değil mi?

Ve en çok da ölümü yazanlar ölümsüzleşti. "Ölümlerle Randevu"da Mario Mazzanti, "Ölüm Çiçekleri"nde Octavio Paz, "Ölümsüzlük"te Milan Kundera, "Yaşamın Ucuna Yolculuk"ta Tezer Özlü, "Ölüm Meleği"nde Agatha Christie ölümü yazdı; ölümün elinden birşeyler kurtarıp ölümsüzleştirerek. Epikuros ise yaşamın güzelliğini anlatmak için ölümü anlatıp duranlardan. Albert Camus "Veba", Jose Saramago "Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş", Irvin Yalom "Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek", Søren Kierkegaard "Ölümcül Hastalık Umutsuzluk", Gazali "Ölüm ve Ötesi" adlı eserlerinde ölümü anlatıp durdular. Ama hâlâ sırrını kimsenin keşfettiği söylenemez...